

SƠ LƯỢC VỀ HỆ THỐNG TRƯỜNG BỒ ĐỀ VÀ TRƯỜNG TƯ THỰC TRUNG TIỂU HỌC BỒ ĐỀ PLEIKU

** PK: Lê Hoàng Thụy Vũ*

1. SƠ LƯỢC VỀ HỆ THỐNG TRƯỜNG TƯ THỰC BỒ ĐỀ:

Khác với miền Bắc chỉ có giáo dục công lập, trong miền Nam trước năm 1975 ngoài hệ thống giáo dục công lập, mà vào giai đoạn đó không đủ trường lớp để đáp ứng nhu cầu giáo dục phổ cập các cấp trung - tiểu học miễn phí cho toàn thể con em ở độ tuổi đi học, còn có thêm hệ thống giáo dục tư thực do các vị tu sĩ của các tôn giáo đứng ra thành lập; trong đó số lượng nhiều và nổi bật nhất là các trường tư thực của các linh mục Thiên chúa giáo thành lập bên cạnh các nhà thờ và các trường tư thực Bồ Đề trên toàn quốc xây dựng trong khuôn viên các Chùa Tỉnh hội, Chi hội Phật giáo VN.

Do từ thời Pháp thuộc đến thời đệ nhất và đệ nhị cộng hòa tại miền Nam, đạo Thiên chúa luôn sự được hậu thuẫn mạnh mẽ từ nhà cầm quyền nên cơ sở tôn giáo và trường ốc luôn chiếm được các vị trí trung tâm, đặc địa... ngoài ra do nhu cầu truyền dạy giáo lý cho trẻ em nên các trường lớp dạy trẻ em thường được xây dựng, thành lập sớm hơn các tôn giáo khác và cơ sở vật chất cũng như trang bị dùng cho giảng dạy cũng có phần nào đó tốt hơn, đáp ứng tương đối tốt yêu cầu của phụ huynh và học sinh. Do ưu thế ấy nên thành phần học sinh thu hút được thanh thiếu niên nam nữ thuộc các tầng lớp trên có điều kiện về tài chánh, cũng vì vậy học sinh theo học các trường do đạo Thiên chúa lập ra không chỉ là con em các gia đình theo đạo, không chỉ là những học sinh không thi đậu vào các trường công lập mà còn gồm có con em của các gia đình không theo đạo Thiên chúa, con em của các gia đình tầng lớp trên của xã hội muốn được hưởng một nền giáo dục theo ý muốn của họ khi họ thấy cơ sở trường ốc và các thầy cô giảng dạy ở các trường công lập không đáp ứng được! Những điều đó dẫn đến chất lượng đào tạo học sinh được xem là tốt hơn một số loại hình trường tư thực khác.

Trong khi đó các trường tư thực Bồ Đề thường được thành lập muộn hơn các trường của Thiên chúa giáo, lại bị giai đoạn kỳ thị tôn giáo của chính quyền thời đệ nhất cộng hòa nên vị trí để xây dựng trường có khi không thuận lợi bằng; hệ thống trường Bồ Đề lại hướng về tầng lớp học sinh nghèo. Do đó, theo nhận định của chính các vị chức sắc đứng đầu trong hệ thống giáo dục Bồ Đề (như thượng tọa Thích Minh Châu, cố viện trưởng viện Đại học Vạn Hạnh Sài Gòn...) thì điều đó ảnh hưởng ít nhiều đến chất lượng học sinh tốt nghiệp.

Thiền sư Thích Trí Thủ, người giữ trách vụ ủy viên hoàng pháp của hội Việt Nam Phật Học khi hội này được tái thành lập năm 1948. Năm 1952, sư ông đã đặt viên đá

xây dựng cho ngôi trường trung học tư thục Bồ Đề đầu tiên của hội Việt Nam Phật học (Người viết: có tài liệu nói là của hội Tăng già Trung Việt - điều này nếu có điều kiện cần làm rõ vì tại thời điểm năm 1951, Phật lịch 2514, tại miền Trung vừa có Hội Phật học Việt Nam Trung Việt, vừa có Sơn môn Tăng già Trung Việt. Nhưng ở phạm vi bài viết này, chúng ta chỉ quan tâm một điều: trường Bồ Đề đầu tiên ở VN ra đời năm 1952) tại thành nội Huế. Từ đó về sau, các trường tư thục Bồ Đề liên tiếp được các cư sĩ Phật giáo dựng lên ở các tỉnh hội và chi hội khắp miền Trung cho các cấp tiểu học và trung học. Những trường này đều do các tỉnh hội và chi hội của hội Việt Nam Phật Học quản trị. Tại các trường Bồ Đề, một giờ Phật pháp hàng tuần được thiết lập trong chương trình giáo dục, ở cấp tiểu học cũng như ở cấp trung học, trường Bồ Đề trở nên một môi trường mới cho sự hoằng pháp và giáo dục thiếu nhi trên tinh thần đạo Phật. Tuy có dạy một số giờ giáo lý Phật giáo nhưng chương trình học trong các trường Bồ Đề vẫn theo chương trình mà Bộ Quốc gia Giáo dục VNCH đã đề ra, giống như trong các cơ sở giáo dục công lập và tư thục khác.

Trong số những người đứng ra tổ chức và quản trị các trường tư thục Bồ Đề chúng ta thấy có nhiều huynh trưởng của tổ chức Gia Đình Phật Tử, một tổ chức giáo dục thanh thiếu niên trong phạm vi tổ chức của hội Việt Nam Phật Học. Kể cả có nhiều trường Bồ Đề có Hiệu trưởng, Giám học, Giám thị.v.v... không phải là các vị tu sĩ.

Phụ lục 1 là danh sách 158 trường Trung tiểu học Bồ Đề và Mẫu giáo Kiều Đàm trên toàn miền Nam vào thời điểm trước năm 1970 (theo tài liệu của Giáo dục vụ tức Thế học vụ thuộc Viện Hóa đạo của Hội PGVN trước 75).

(Một tài liệu khác ghi: đến năm 1971 toàn miền Nam có 137 trường Bồ Đề và Mẫu giáo Kiều Đàm với tổng số học sinh lúc bấy giờ là 58.466 học sinh.

Trong đó tỉnh Pleiku có 3 trường trong hệ thống giáo dục Bồ Đề:

1. Trường tiểu học Bồ Đề Khuông Việt: thành lập năm 1959 với 24 giáo viên, 1.039 học sinh trong 16 lớp.

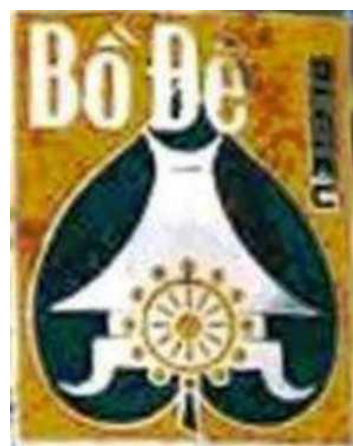
2. Trường Trung học Bồ Đề Khuông Việt: thành lập năm 1963(?) với 20 giáo sư, 1.570 học sinh đệ nhất và đệ nhị cấp tron 17 lớp (Người viết: a.Tài liệu khác ghi thành lập năm 1964, sẽ có kết luận ở phần sau; b. Số lớp thì hợp lý nhưng như vậy sĩ số mỗi lớp gần 90 học sinh thì cần xem lại.)

3. Trường Mẫu giáo Kiều Đàm: thành lập năm 1967 với 04 giáo viên, 318 học sinh trong 4 lớp. (Người viết: Một tài liệu khác ghi là 10 lớp thì có lẽ đúng hơn, vì nếu chỉ 4 lớp thì mỗi lớp một giáo viên chăm lo cho gần 100 cháu thì vô lý quá, trông nom không xuể.)

Sở dĩ có sự **sai lệch về số liệu** là do: a/- Vào thời điểm đó, ngoài hệ thống các trường Bồ Đề do GHPG VN thành lập và nằm trong khuôn viên của chùa còn có các

trường cũng mang tên Bồ Đề ở Sài Gòn và Bình Dương nhưng không nằm trong hệ thống trường Bồ Đề của nhà chùa. Cũng như trường tiểu học Bồ Đề Bửu Nghiêm (còn gọi là trường Bồ Đề 2) trên đường Hai Bà Trưng Pleiku cũng không được kể là 1 trường riêng, chỉ xem là trường chi nhánh của trường Bồ Đề đặt tại chùa Tỉnh Hội Pleiku; b/- Ngoài ra, số liệu công bố có bao gồm luôn cả các trường Mẫu giáo Kiều Đàm hay chỉ kể các trường Trung tiểu học Bồ Đề thôi!)

2. ĐÔI NÉT VỀ TRƯỜNG TRUNG HỌC TƯ THỰC BỒ ĐỀ PLEIKU:

Chùa Bửu Thắng Pleiku nằm trên đường Sư Vạn Hạnh, nơi đây ở gần trung tâm buôn bán trao đổi hàng hóa đầu tiên của tỉnh lỵ Pleiku nằm tại bùng binh sau này mang tên vườn hoa Quách Thị Trang (Chỗ này được xem như chợ cũ sau khi xây dựng chợ Mới trên đường Võ Tánh và dân chúng quen gọi là chợ Chùa. Đây là vị trí trao đổi hàng hóa đầu mối nên bến xe tạm đầu tiên của Pleiku cũng ở gần bùng binh này: đó là khu vực được bao bởi khúc quanh của đường Phan Bội Châu và đường Nguyễn Thái Học, khu vực đối diện các quán chè đường NTH sau này). Chùa ban đầu là một thảo am được lập vào năm 1930 (có tài liệu nói ngôi chùa cũ được xây dựng năm 1938, trong thời kỳ chấn hưng Phật giáo và được trùng tu vào các năm: 1960, 1964, 1972, 1992 và xây dựng mới năm 2007...) và thường được gọi là chùa Tỉnh hội. Đến niên khóa 1959 - 1960 nhà sư trú trì (theo tài liệu của Phật giáo thì thời gian 1959 - 1964 thầy Thích Đức Trạm là trú trì chùa) cho thành lập trường tiểu học Bồ Đề trong khuôn viên chùa. Trường học ban đầu là dãy nhà ngang vuông góc với mặt tiền của chùa và đường SVH. Các thầy hồi đó học sinh thường gặp là thầy Võ Đại Gia (Hiệu trưởng khi trường còn ở bậc tiểu học), thầy Mai Đăng, cô Phương... (và đồng thời cũng là các huynh trưởng gia đình phật tử luôn). Vì chùa tỉnh hội Pleiku nằm ở miền Khuông Việt (miền này gồm có 7 tỉnh và thị xã: Lâm Đồng, Tuyên Đức, Quảng Đức, DakLak, KonTum, Pleiku, Phú Bổn) nên trường còn có tên là trường Bồ Đề Khuông Việt (tên của quốc sư thời nhà Lý) hay thường gọi là trường Bồ Đề Pleiku (như trên huy hiệu của trường).

Đến niên khóa 1964 - 1965, mở thêm các lớp Trung học đệ nhất cấp nên gọi là Trung tiểu học Bồ Đề Pleiku. (Có tài liệu ghi rằng cố Hòa thượng Thích Thiện Nhơn (thê danh Hồ Thanh Tùng), trong thời gian làm chánh đại diện Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Pleiku và Chánh sở Tuyên úy Phật giáo QĐ VNCH vùng II chiến thuật đã làm Giám đốc các trường Bồ Đề tại Pleiku từ 1963 - 1968). Khi [Giáo hội Phật giáo Việt Nam Thống nhất](#) thành lập thì Hiến chương 1964 của Giáo hội gom tất cả các trường Bồ đề lại và đặt dưới sự điều hành của Vụ Giáo dục thuộc Tổng vụ Văn hóa và Giáo dục, [Viện Hóa Đạo](#).

Như vậy, nếu chỉ tính riêng bậc Trung Học thì trường Trung Học Bồ Đề Pleiku được thành lập từ niên khóa 1964 - 1965 (?). (Người viết: Theo 1 tài liệu của VNCH in khoảng tháng 2/1964 (Pleiku - xuân Giáp Thìn) thì: Năm 1964, tại thời điểm phát hành tài liệu này, Pleiku chỉ có 3 trường Trung học: tổng cộng học sinh Trung Học là 669 người!

- Trường Trung học công lập Pleiku có 465 học sinh (đệ Thất đến đệ Nhị).
- Trường Trung học tư thực Minh Đức có 164 học sinh (đệ Thất đến đệ Ngũ)
- Trường Trung học Văn Đức (tiền thân của TH Thánh Phao - lô) có 40 học sinh (đệ Thất đến đệ Ngũ).

Vào thời điểm đó (2/1964) trường Bồ Đề vẫn còn ở cấp tiểu học, chưa có các lớp trung học đệ nhất cấp, như vậy thời điểm bắt đầu có Trung học Bồ Đề Pleiku là vào khoảng giữa năm 1964, sau hè của niên khóa 63 - 64. Nếu như vậy thì **chính xác trường Trung học Bồ Đề Pleiku được thành lập vào đầu niên khóa 1964 - 1965**. Tính từ lớp năm của niên khóa 1959 - 1960, thành lập trường tiểu học, thì phải hết niên khóa 1963 - 1964 học sinh mới hết lớp Nhất để năm sau lên đệ Thất niên khóa 1964 - 1965. Điều này cũng phù hợp với việc: chính tôi sau khi thi rớt đệ Thất trường công lập niên khóa 64 - 65, mặc dù gia đình bên Phật giáo và cũng từng đi gia đình Phật tử nhưng phải học hè tại trung học Văn Đức của các Ma sœur sau đó phải chuyển xuống học tại trường TH Minh Đức, vì niên khóa đó các Sœur thành lập trường Thánh Phao - lô chỉ có bậc tiểu học và bậc Trung học đệ nhất cấp nhưng bậc trung học chỉ thu nhận nữ sinh).

Đến năm 1966, do số lượng học sinh trên địa bàn chợ Mới của thị xã Pleiku tăng nhanh nên tại khuôn viên của chùa Bửu Nghiêm (lúc bấy giờ là khu đất bao quanh bởi 4 con đường: Lý Thái Tổ, Duy Tân, Trần Quốc Toản, Hai Bà Trưng - sau 75 mới chuyển giao dần: trường học, đất để xây dựng trụ sở Sở Thương mại và du lịch, đất để đặt cây xăng góc đường LTT - HBT...) đã có thêm một trường tiểu học Bồ Đề 2 (hay còn gọi là trường Bồ Đề Bửu Nghiêm, giai đoạn 1966 - 1970 thầy Thích Từ Hương là trú trì chùa Bửu Nghiêm. Học sinh cũ của trường chỉ còn nhớ thầy Thượng là Giám thị của trường này.).

Hiệu trưởng Trường Trung học Bồ Đề các niên khóa 1964 - 1965 là: (?)
(xin quý Thầy Cô và CHS Bồ Đề bổ sung tài liệu vì các cựu học sinh của trường đa số chỉ nhớ tên thầy Hiệu trưởng Thích Hải Thanh .).

Vị Hiệu trưởng Trung học Bồ Đề từ 1965 - 1975 là cố cư sĩ Thích Hải Thanh.

(Thầy Thích Hải Thanh thế danh là Nguyễn Văn Viện, sinh năm 1939 tại thôn Thượng Bốn, làng Dương Xuân Hạ, xã Thủy Xuân, Huế.

Năm 1954 cư sĩ quy y tại chùa Từ Đàm với Trưởng lão Hòa thượng Thích Thiện Siêu là trụ trì (Người viết: các tài liệu của Phật giáo đều ghi là “trụ trì”, còn người thường vẫn quen dùng từ “trụ trì”) kiêm hội trưởng tỉnh hội Thừa Thiên. Ngài được ban pháp danh Nguyên Tú, hiệu là Hải Thanh.

Quá trình tu học:

- Lớp dự bị xuất gia do tỉnh hội Phật giáo Thừa Thiên mở.
- Học Trung học đệ nhất cấp tại trường Hàm Long, Huế.
- Học trường Quốc học Huế cho đến khi đậu tú tài năm 1960.
- Học Đại học Văn khoa Huế.

Năm 1965 được cử làm Hiệu trưởng trường Trung học Bồ Đề Pleiku.

Năm 1968 về Sài Gòn làm Tổng thư ký Tổng vụ Văn Hóa Giáo Dục (thuộc Viện Hoá Đạo) kiêm Giám đốc Ân quán Vạn Hạnh. Nhưng từ năm này đến 1975 thầy vẫn thường xuyên đi về Pleiku để giải quyết các công việc của Hiệu trưởng trường.

Năm 1975 thầy không còn là tu sĩ nữa và dạy học trường Bạch Đằng, quận 3 tp Hồ Chí Minh.

Năm 1986 thầy được ban Tôn giáo chính phủ điều về làm Chánh Văn phòng trường Cao cấp Phật học tp Hồ Chí Minh.

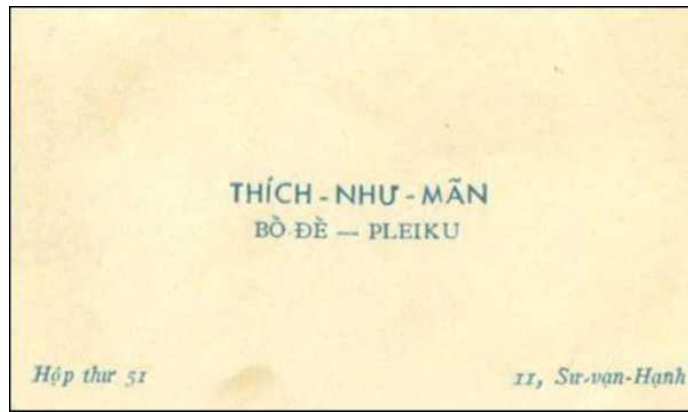
Ngày 05/10/1991 thầy qua đời vì tai nạn giao thông trên đường trở về sau khi đưa tiễn một người bạn về quê - có người nói bạn Thầy đi Mỹ!)

Quản lý trường Trung học Bồ Đề Pleiku từ 1964 - 1971 là thầy Thích Huệ Minh (thê danh Trần Kim Phú), phó đại diện Giáo hội PGVN TN tỉnh Pleiku, kiêm giáo sư Pháp Văn của trường.

Các thầy Giám học của trường:

1. Thầy Thích Minh Trí (Thê danh Đoàn Minh Du) giám học 1973 - 1974(?)
2. Thầy Thích Hạnh Minh (1940 - 1975, thê danh Võ Trọng Trung.) giám học từ 1970 - 1975.

Các giáo sư của trường Trung học Bồ Đề lúc bấy giờ có thể kể đến: thầy Huệ Minh dạy Pháp văn, thầy Đức Hạnh dạy giáo lý và Anh Văn, thầy Nguyên Hạnh, thầy Nguyên Tịnh, thầy Như Mãn... và các giáo sư ngoài đời thường như: nhà thơ Kim Tuấn dạy Anh văn, thầy Hoàng Châu dạy nhạc, thầy Lê Văn Định dạy Toán, thầy Thuyên, cô Trần Thị Hoa dạy Công dân, Văn, Sử - Địa. Ngoài ra, còn có các giáo sư dạy giờ đến từ các trường công lập trong tỉnh tham gia giảng dạy.

Danh thiếp của Thầy Như Mãn, giáo sư TH Bồ Đề Pleiku

Về sinh hoạt học đường, trường TH Bồ Đề cũng có các hoạt động về hội diễn văn nghệ, hội thao, báo tường, đặc san Tết. như các trường khác hoặc tổ chức giao lưu thơ - nhạc, thể thao chung với các trường bạn trong tỉnh.

(Câu chuyện về một học sinh bị đuổi học chỉ vì đăng bài thơ “phạm chính trị” trên đặc san của trường Trung học Bồ Đề: Học sinh lớp 12 tên T.V.S. (anh này đã lớn tuổi bị gọi động viên nhập ngũ năm 1972 nhưng đã làm giấy tờ thật tuổi và dùng tên khác để đi học lại lớp 12) đã gửi đăng trong đặc san xuân 1975 của trường một bài thơ dài đó có mấy câu đáng chú ý sau:

*Quê em nằm dưới bóng Trường Sơn
Đội những bước chân người xuống núi
Quê em nhìn ra biển cả trùng dương
Chờ những bước chân người vượt sóng
Về quê em khơi mầm mạch sống
Trương cờ che bóng rợp quê hương..."*

Tác giả bài thơ đã bị Ban Giám hiệu gọi lên văn phòng trường và thầy Giám học là đại đức Thích Hạnh Minh đã dẫn mấy câu thơ trên để bình và kết tội phạm lỗi về “chính trị” và tác giả bị đuổi học vào những ngày của năm 1975 bộ đội sắp tiến vào Pleiku! - Chuyện do chính tác giả kể lại và tác giả hiện nay là nhà thơ - xe ôm đang sinh sống ở KonTum)

Đến tháng 3/1975, trường đóng cửa và sau đó theo chủ trương chuyển giao các cơ sở trường ốc tư thực cho nhà nước quản lý: Trường Trung tiểu học Bồ Đề 1 (Khuông Việt) tại chùa Tỉnh hội trở thành trường Trung học cơ sở Nguyễn Huệ bây giờ và trường tiểu học Bồ Đề 2 (Bửu Nghiêm) trở thành trường TH cơ sở Trung Vương trên đường Hai Bà Trưng hiện nay (ngay sau 1975 trường này mang tên Trung học cơ sở Yên Đỗ).

** Lê Hoàng Thụy Vũ sưu tầm và tổng hợp
Hình cũ do LHTV sưu tầm. (Cảm tạ!)
Hình mới do LHTV chụp năm 2014*

** (Ghi chú:

Vì người viết không phải là CHS TH Bò Đề, nên bài viết cần có sự bổ sung góp ý chỉnh sửa của quý Thầy Cô và CHS Trung học Bò Đề để hoàn chỉnh. Cũng như cần có sự đóng góp về hình ảnh tư liệu liên quan đến trường và các Thầy Cô cựu giáo sư đã giảng dạy tại trường, phần sinh hoạt học đường.v.v... Mọi thư từ xin gửi về địa chỉ email: Cửu Dũng/website Liên trường Pleiku lientruongpleiku@gmail.com. Xin chân thành cảm ơn!)

PHỤ LỤC 1

CÁC TRƯỜNG TRUNG HỌC BỒ ĐỀ (BĐ) TRONG MIỀN NAM TRƯỚC NĂM 1975

TT	TỈNH	TÊN TRƯỜNG	CÁC NĂM THÀNH LẬP
01	Quảng Trị	BĐ Quảng Trị, BĐ Triệu Phong, BĐ Đông Hà, BĐ Hải Lăng	1955 đến 1967
02	Thừa Thiên	BĐ Thành Nội, BĐ Hữu Ngạn, BĐ Hàm Long, BĐ Tây Lộc, BĐ Long Quang	1951 - 1960
03	Đà Nẵng	BĐ Đà Nẵng, BĐ Hòa Vang, BĐ Hòa Phát, BĐ Sơn Chà, BĐ An Hải, BĐ Hòa Khánh	1964
04	Quảng Nam	BĐ Hội An, BĐ Vĩnh Điện, BĐ An Hòa	1956 - 1969
05	Quảng Tín	BĐ Tam Kỳ, BĐ Thăng Bình	1963- 1969
06	Quảng Ngãi	BĐ Quảng Ngãi, BĐ Mộ Đức	1959,1969
07	Bình Định	BĐ Qui Nhơn, BĐ Bồng Sơn, BĐ. NguyễnThiều, BĐ Phù Mỹ, BĐ Phú Phong, BĐ An Nhơn, BĐ Phù Cát 2	1957 - 1964
08	Phú Yên	BĐ Tuy Hòa	1957
09	Khánh Hòa	BĐ Nha Trang, BĐ Diên Khánh, BĐ Vạn Ninh, BĐ Ninh Hòa, BĐ Dục Mỹ, BĐ Cam Ranh	1951 - 1968

10	Ninh Thuận	BĐ Phan Rang	1958
11	Bình Thuận	BĐ Phan Thiết	1955
12	Kontum	BĐ Kontum	1963
13	Pleiku	BĐ Khuông Việt	1959 (Kể từ khi thành lập các lớp bậc tiểu học, 1964 mở thêm bậc trung học)
14	Daklak	BĐ Huệ Năng BMT	1962
15	Tuyên Đức	BĐ Đà Lạt, BĐ Cầu Đất, BĐ Đơn Dương, BĐ Tùng Nghĩa	1958 - 1968
16	Lâm Đồng	BĐ Bảo Lộc	1957
17	Vũng Tàu	BĐ Vũng Tàu	1969
18	Long Khánh	BĐ Long Khánh	1970
19	Định Tường	BĐ Mỹ Tho	1967
20	Gò Công	BĐ Gò Công	1965
21	An Giang	BĐ Long Xuyên, BĐ Chợ Mới	1964,1965
22	Kiến Hòa	BĐ Kiến Hòa	1964
23	Kiến Phong	BĐ Kiến Phong	1967
24	Bạc Liêu	BĐ Bạc Liêu	1968
25	Sa Đéc	BĐ Sa Đéc	1968
26	Vĩnh Long	BĐ Tam Bình	1969
27	Sóc Trăng	BĐ Sóc Trăng	1966
28	Ba Xuyên	Ba Xuyên	1969
30	Sài Gòn	BĐ Chợ Lớn, BĐ Huệ Quang	1961,1970

Thầy và trò Bồ Đề tại sân chùa Bửu Thắng cũ

Chùa Bửu Thắng cũ xây dựng từ những năm 1930

Dãy nhà ngang của trường TH Nguyễn Huệ bây giờ nằm ở vị trí của trường Tiểu Học Bồ Đề Pleiku xưa

Vị trí trường Trung tiểu học Bồ Đề (Khuông Việt) Pleiku cũ

